

УДК 343.775

О. С. Нечипоренко**ТЕОРЕТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ТЕРИТОРІЙ, ВЗЯТИХ ПІД ОХОРОНУ ДЕРЖАВИ, ТА ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ**

Розглянуто актуальне питання визначення поняття злочину, передбаченого ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду». Зроблено висновок про те, що визначення вказаного поняття повинно ґрунтуватися на законодавчому визначенні поняття злочину, передбаченому ст. 11 КК України. Злочин, передбачений ст. 252 КК України, характеризується як вчинене відповідним суб'єктом суспільно небезпечне діяння, яке посягає на відносини у сфері охорони, раціонального використання та відтворення територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду.

Ключові слова: злочин; умисне знищення або пошкодження; території, взяті під охорону держави; об'єкти природно-заповідного фонду.

Постановка проблеми. Сучасний стан навколишнього природного середовища характеризується як вкрай негативний. Причин цьому безліч, але найголовнішою є хижацьке ставлення до природи самої людини. Немає елемента навколишнього природного середовища, якого б не торкнулася людина. Тому держава з метою хоча б зменшити негативний вплив на природу з боку людини створила та створює спеціальні територіальні утворення, на яких заборонена будь-яка господарська та інша діяльність людини. Існування таких утворень та їх правове становище регламентоване відповідними законами та підзаконними нормативними актами, зокрема законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1], «Про природно-заповідний фонд України», указом Президента України «Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» та ін.

Стан дослідження. Проблемами правової охорони довкілля в цілому та територій, взятих під охорону держави, а також об'єктів природно-заповідного фонду займалися та займаються такі вітчизняні та зарубіжні вчені: В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, С. Б. Гавриш, В. О. Глушков, А. П. Гетьман, О. М. Джужа, О. Л. Дубовик, О. О. Дудоров, Е. М. Жевлаков, О. С. Колбасов, О. М. Костенко, В. В. Костицький, Н. Р. Малишева, В. К. Матвійчук, М. І. Мельник, А. А. Музика, В. О. Навроцький, В. В. Петров, П. Ф. Повеліцина, В. М. Раднаєв, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, Є. В. Фесенко, М. І. Хавронюк, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга, С. С. Яценко та інші.

У сучасних умовах незалежної української держави, суттєвим оновленням кримінального та природоохоронного законодавства спектр наукових досліджень розширився. Інтерес до проблематики кримінально-правової охорони територій, взятих під охорону держави, та

об'єктів природно-заповідного фонду суттєво зростає. Це обумовлено особливостями сучасної політичної, соціально-економічної ситуації в державі.

Мета статті – формулювання юридичного визначення поняття злочину, передбаченого ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду».

Виклад основного матеріалу. Чинним кримінальним законодавством України передбачена відповідальність за умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252 КК України). Тим держава задекларувала нагальну потребу охорони таких об'єктів та утворень саме засобами кримінально-правового характеру як найбільш дієвими. Конструкція диспозиції ст. 252 КК України має простий характер, тобто в ній лише називається суспільно небезпечне діяння та вказується на предмет злочинного посягання. Це значно ускладнює суб'єкту правозастосування реалізовувати означену норму на практиці, тому що відсутність чіткого визначення із вказівкою на обов'язкові ознаки дозволяє неоднозначно трактувати ознаки складу злочину, що може призвести до необґрунтованого виправдання винного або ж, навпаки, до засудження невинного.

У законі про кримінальну відповідальність закріплене загальне визначення поняття злочину. Так, відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України злочином є передбачене Особливою частиною чинного КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Відповідно, обов'язковими ознаками будь-якого злочину (в тому числі й умисного знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду) є: суспільна небезпечність – матеріальна ознака злочинного діяння; винність; протиправність – формальна ознака злочину; караність [1, с. 73–77]. Такої позиції дотримується більшість теоретиків кримінального права [2, с. 60–61; 3, с. 46]. Але існують й інші точки зору щодо виділення ознак злочину, наприклад, М. І. Хавронюк як самостійні ознаки злочину, крім наведених чотирьох, виділяє ще діяння та суб'єкта, який вчиняє злочин [4, с. 49]. У свою чергу, П. А. Фріс обмежує ознаки злочину до діяння, суспільної небезпечності, протиправності та вини, відкинувши такі ознаки, як караність та суб'єкт злочину [5, с. 43–44]. Проаналізувавши думки авторів, можна запропонувати за ознаки злочину виділити такі елементи: 1) суспільну небезпечність діяння; 2) винність; 3) протиправність; 4) суб'єкта злочину.

Як самостійну ознаку пропонується розглядати ще й аморальність [6, с. 752]. Однак ця ознака вбачається зайвою, тому що будь-яке суспільно небезпечне, винне, протиправне та каране діяння за своєю суттю вже є аморальним. Треба також зазначити, що аморальність

притаманна не тільки злочинним, а й будь-яким іншим протиправним діянням, оскільки порушення закону вже є аморальним.

Повністю окрему, самостійну точку зору щодо визначення поняття злочину, його сутності, структури, ознак та класифікації має А. П. Козлов. Він пов'язує сам злочин зі складом злочину, навіть не просто пов'язує, а поєднує. Обґрунтовує він свою позицію тим, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення злочину. Тому що саме злочин, а не абстрактний склад злочину виступає одним із предметів кримінального права. Іншими словами можна сказати: є злочин – виникає кримінальна відповідальність, немає злочину – не може й бути мови про кримінальну відповідальність [6, с. 169]. Окрім цього, А. П. Козлов пропонує вважати прийнятним визначення злочину, що закріплене у ч. 1 ст. 14 КК Російської Федерації: «злочином визнається винне вчинення суспільно небезпечного діяння, заборонене чинним Кримінальним кодексом під загрозою застосування покарання». Відповідно, ознаками злочину є: винність, суспільна небезпечність, протиправність та караність. Щодо діяння, то автор вважає, що воно є не ознакою злочину, а його елементом [6, с. 169]. З таким розумінням діяння у складі злочину можна цілком погодитися.

Найширша дискусія в літературі відбувається з приводу ознак, з яких складається саме визначення поняття злочину. Від обсягу та якості цих ознак залежить повнота і досконалість визначення конкретного злочину, що, у свою чергу, дозволить більш сміливо застосовувати кримінально-правову норму на практиці. Треба зазначити, що в теорії кримінального права відсутні теоретичні дослідження стосовно визначення злочину, передбаченого ст. 252 КК України. В основному науковці концентрували свій науковий інтерес на загальних питаннях, а саме на загальному визначенні злочинів проти довкілля. Так, наприклад, А. М. Шульга пропонує вважати злочинами проти довкілля передбачені розділом VIII Особливої частини КК України суспільно небезпечні винні діяння (дії або бездіяльність), що створюють реальну загрозу завдання шкоди чи завдають реальну шкоду довкіллю як об'єкту кримінально-правової охорони і які вчиняються суб'єктом лише цих злочинів [7, с. 16]. Відповідно, специфічними ознаками пропонується вважати: 1) суспільну небезпечність; 2) винність; 3) протиправність; 4) відповідного суб'єкта злочину; 5) об'єкт кримінально-правової охорони. Е. М. Жеваков сформулював таке визначення екологічних злочинів: екологічні злочини – це суспільно небезпечні, передбачені кримінальним законом діяння, що посягають на суспільні відносини з охорони якісно сприятливого природного середовища, раціонального використання його ресурсів та забезпечення екологічної безпеки населення [8, с. 31]. Ознаками злочину в цьому випадку виступають: 1) суспільна небезпечність; 2) протиправність; 3) об'єкт кримінально-правової охорони. Як бачимо, у цьому переліку відсутні такі суттєві ознаки, як винність та суб'єкт злочину. Такий підхід дозволяє вважати злочинами також

невинне заподіяння шкоди у разі випадку та вчинення діяння неосудними особами, а також особами, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Це вбачається неприпустимим.

Найбільш повне визначення злочинів проти довкілля (екологічних злочинів) пропонується авторами практичного посібника «Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика». Так, пропонується вважати такими злочинами передбачені кримінальним законом винні суспільно небезпечні діяння (дії або бездіяльність), що посягають на довкілля та його компоненти, раціональне використання та охорона яких забезпечують життєдіяльність людини, а також екологічну безпеку населення і територій, і полягають у безпосередньому протиправному використанні природних об'єктів або у протиправному впливі на них, що призводить до негативних змін стану та якості довкілля [9, с. 22]. Запропоноване визначення в цілому містить усі ознаки, крім суб'єкта злочину. Щодо визнання самостійною ознакою злочину суб'єкта злочину в теорії точаться суперечки [10, с. 35].

Усі існуючі точки зору щодо визначення поняття злочину в цілому доповнюють одна одну. Різняться вони лише обсягом ознак, що включаються у визначення злочину. При цьому треба зазначити, що дві ознаки – суспільна небезпечність (матеріальна ознака) та протиправність (формальна ознака) – завжди присутні у будь-якому визначенні поняття злочину. Інші ж ознаки, як то винність, суб'єкт злочину, об'єкт кримінально-правової охорони, в одних авторів закріплені у визначенні поняття злочину, а в інших – ні. В теорії кримінального права необґрунтовано не приділяється необхідної уваги формулюванню поняття конкретних злочинів, що передбачені у статтях Особливої частини КК України. Від чіткої визначеності поняття конкретного злочину залежить подальша характеристика складу злочину, що, у свою чергу, впливає на кваліфікацію конкретного суспільно небезпечного винного діяння, яке передбачене конкретно кримінально-правовою нормою, вчиненого відповідним суб'єктом злочину.

Спираючись на теорію та практику визначення злочину та його ознак, можна сформулювати визначення будь-якого злочину, в тому числі й злочину, передбаченого ст. 252 КК України. Так, умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду – це суспільно небезпечне умисне діяння, передбачене ст. 252 КК України, вчинене відповідним суб'єктом та яке посягає на відносини у сфері охорони, раціонального використання та відтворення територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду. Відповідно, обов'язковими ознаками цього злочину є: 1) суспільна небезпечність; 2) винність; 3) протиправність; 4) суб'єкт злочину, а також пропонується виділити таку специфічну ознаку, як об'єкт кримінально-правової охорони – суспільні відносини у сфері охорони, раціонального

використання та відтворення територій, взятих під охорону держави та об'єктів природно-заповідного фонду. Таке визначення злочину, що закріплене у диспозиції ст. 252 КК України, вбачається найбільш чітким та повним. Це визначення складається з низки обов'язкових ознак, які характеризують таке діяння, як злочин, що відповідає загальному визначенню поняття злочину, закріпленому в ч. 1 ст. 11 КК України.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити певний **висновок**. Охорона територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду правовими, а конкретно, кримінально-правовими засобами спрямована на збереження цих природних об'єктів для сучасних та майбутніх поколінь. На сьогодні, мабуть, лише засоби кримінально-правового впливу можуть бути тим чинником, який забезпечує суспільні відносини у сфері охорони, раціонального використання та відтворення об'єктів рослинного світу України. Тому саме встановлення кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду є дійовим інструментом протидії злочинності у цій сфері.

Список використаних джерел: 1. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгин та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., перероб. і допов. – Харків : Право, 2010. – 456 с. 2. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. / [А. М. Бабенко, Ю. А. Вапсва, В. К. Гришук та ін.] ; за заг. ред. О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2011. – 375 с. – (Б-ка слідства та дізнання). 3. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части : учебник / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. – Харьков : Одиссей, 2007. – 720 с. 4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.] ; відп. ред. Я. Ю. Кондратьев ; наук. ред. В. А. Клименко та М. І. Мельник. – Київ : Правові джерела, 2002. – 432 с. 5. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. / Павло Львович Фріс. – Київ : Центр навч. літ., 2004. – 362 с. 6. Козлов А. П. Понятие преступления / А. П. Козлов. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 819 с. 7. Шульга А. М. Злочини проти довкілля. Питання кваліфікації : наук.-практ. вид. / А. М. Шульга. – Харків : НікаНова, 2012. – 192 с. 8. Жевлаков Э. Н. Общие вопросы квалификации преступлений в области охраны окружающей среды : учеб. пособие / Э. Н. Жевлаков ; отв. ред. Б. В. Здравомыслов. – М. : ВЮЗИ, 1986. – 85 с. 9. Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика : [практ. посіб.] / О. О. Дудоров, Д. В. Каменський, В. М. Комарницький та ін. ; за ред. О. О. Дудорова ; МВС України, ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. – 616 с. 10. Шульга А. М. Уголовное право Украины: основные вопросы и ответы : пособие / А. М. Шульга, В. И. Павликовский, Ю. А. Вапсва. – Харьков : Берека-Нова, 2008. – 416 с.

Надійшла до редколегії 12.10.2015

Нечипоренко А. С. Теоретическое определение понятия умышленного уничтожения или повреждения территорий, взятых под охрану государства, и объектов природно-заповедного фонда

Рассмотрен актуальный вопрос определения понятия преступления, предусмотренного ст. 252 УК Украины «Умышленное уничтожение или повреждение территорий, взятых под охрану государства, и объектов природно-заповедного фонда». Сделан вывод о том, что определение указанного понятия должно базироваться на законодательном определении понятия преступления, предусмотренном ст. 11 УК Украины. Преступление, предусмотренное ст. 252 УК Украины, характеризуется как совершённое соответствующим субъектом общественно опасное деяние, посягающее на отношения в сфере охраны, рационального использования и воссоздания территорий, взятых под охрану государства, и объектов природно-заповедного фонда.

Ключевые слова: преступление; умышленное уничтожение или повреждение; территории, взятые под охрану государства; объекты природно-заповедного фонда.

Nechyporenko O. S. Theoretical definition of the notion of intentional destruction or damage of territories taken under state protection and objects of natural reserve fund

The subject of the research is the criminal liability for the intentional destruction or damage of territories taken under state protection and objects of natural reserve fund. The objective of the article – is to study and formulate the legal definition of the notion of a crime under the Art. 252 «The intentional destruction or damage of the territories taken under state protection and objects of natural reserve fund».

The author using the dialectical method has analyzed criminal laws of Ukraine concerning liability for the intentional destruction or damage of the territories taken under state protection and objects of natural reserve fund through the in-depth study of general categories of criminal law, in particular the concept of a crime and its features. System and structural analysis has assisted to determine the content of a number of features that characterize the intentional destruction or damage of the territories taken under state protection and objects of natural reserve fund, considering other sectors of the domestic law, in particular, environmental law.

The results of the research have theoretical and practical significance. In particular, the correct establishment of the concept of a crime allows you to apply this norm only to a certain range of socially dangerous acts, correspondent to the features of a crime under the Art. 252 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: crime, intentional destruction or damage, territories taken under state protection, objects of natural reserve fund.

